

EL NOSTRE SISTEMA EDUCATIU DES DE LA PERSPECTIVA DE CHARLES TAYLOR

Arantxa Berganzo i Ràfols

Professora de Salesians de Sarrià

“Hi havia una vegada dos peixos joves que nedaven i es van trobar per casualitat amb un peix més vell [...] Els va saludar amb el cap i els va dir “Bon dia nois, com està l’aigua?”. Els dos peixos joves van continuar nedant un tros; a la fi, un d’ells va mirar l’altre i li va dir; “Què dimonis és l’aigua?”

David Foster Wallace¹

Darrerament en les nostres escoles patim canvis de llei constants que prioritzen uns continguts per sobre d’altres i posen uns exàmens de nivell com a punt i final de la ruta educativa, mentre que, d’altra banda, sentim a parlar de la necessitat d’una reforma pedagògica, d’una nova manera d’educar a les escoles.

La necessitat de reformar l’educació encaixa amb el fet que molts trets del sistema actual responen a les característiques de l’epistemologia cartesiana, que el filòsof Charles Taylor critica, posant de manifest la necessitat de superar aquesta forma d’accés al coneixement que ha dominat la nostra societat en els darrers segles. Segons Taylor, l’epistemologia moderna es basa en representacions de la realitat que tenen 4 trets vinculats: una estructura “a través de” creences, imatges, idees o enunciats de veritat; la possibilitat d’analitzar el nostre coneixement en elements definits i “inventables”; la impossibilitat d’anar més enllà dels elements explícits, i la clara distinció entre el que és mental i el que és físic. En conseqüència, tot l’entorn es capta com si nosaltres fóssim sempre observadors externs.

Aquests quatre trets responen en gran mesura a la forma com es configura actualment l’adquisició de coneixement a les nostres escoles, que es produeix a través de tres vies: el que el professor diu, el que està escrit i les imatges de llibres o d’Internet. Si bé es cert que en els anys de formació pre-obligatòria l’aprenentatge s’esdevé sovint a través de l’experimentació i el contacte, amb especial pes de les tesis

constructivistes de Piaget, quan s’inicia l’educació reglada i obligatòria comença a desaparèixer aquest coneixement per contacte, per treballar bàsicament a través del text i la imatge. I progressivament aquest aspecte mediacional s’imposa com a manera d’aprendre. Hem oblidat, fins i tot, que aprendre a llegir imatges no és innat. L’antropòleg Nigel Barley explica que estant entre els *dowayo* es va trobar en la tessitura d’haver de trobar la manera d’entendre com distingien lleopards de lleons. L’antropòleg va presentar-los unes postals amb fotografies d’animals i, sorprenentment, els *dowayo* no veien res en aquells trossos de paper. No sabien identificar els animals en una fotografia, però en canvi eren capaços d’identificar-los a partir d’una part del mateix animal, com la cua o la peül·la. Nosaltres, en canvi, hem perdut tot contacte amb la natura i amb l’entorn i, en aprendre’l de manera mediada, a través d’imatges, ens resulta després difícil fer-nos amb la realitat.

A més, inventariem el que sabem en els exàmens, on repliquem els enunciats de veritat que hem rebut del mestre o dels llibres, o bé identifiquem elements en imatges que sabem distingir. I si la mesura del nivell educatiu es fa a través dels exàmens, deixem oblidada tota educació que es rep per altres vies i que no es pot “inventar”.

Sovint s’estableixen com a únics els mètodes de resolució de problemes, quan, per a molts problemes complexos, les possibilitats de resolució són múltiples. I s’usen metàfores simplificadores que allunyen del veritable coneixement de la complexitat d’un fenomen, augmentant la dificultat de sortir d’una gàbia de coneixements formulats explícitament.

Finalment, depreciem tot allò que té a veure amb la intuïció, la imaginació o les emocions: les hores dedicades a la música, l’esport o la plàstica són mínimes. A mesura que la capacitat de raonament i abstracció es desenvolupa en l’infant, es va restant valor a tot el que implica una integració d’aspectes

¹ Citat a (Ordine, 2013; 29)

mentals i físics, o bé un aprenentatge que va més enllà de la conceptualització. Així, el nostre sistema educatiu escull la raó com a forma “estrella” d'accés al coneixement.

Seguint la línia de Taylor, observem com la imposició d'aquest sistema epistemològic deriva en la presència, a les nostres escoles, dels tres grans “malestars de la modernitat”:

El primer, *l'individualisme*. El subjecte lliure i racional es distingeix del món natural i social, i això es reflexa en la manera com transmetem els coneixements: separem les matèries i les desgranem en especialitzacions desconnectades, com si cada element fos un bit d'informació que més tard sumarem als altres bits obtinguts, oblidant la naturalesa holística del coneixement. Taylor defensa que existeix un mode vinculat de coneixement que precedeix al mode desvinculat i, que, ja segons les teories de Heidegger i de Merleau-Ponty, aquest mode vinculat i holístic forma part de les nostres vides. El sistema educatiu, més enllà dels primers anys d'escolarització, treballa en el mode desvinculat, i l'individu, per tant, augmenta la falta de contacte amb el món que l'envolta, tant el natural com el social, de manera que no se'n sent part integrant, sinó observador extern.

El segon, *l'establiment de la raó instrumental*, segons la qual l'individu tracta el món que l'envolta com un instrument que pot canviar i reorganitzar a favor del benefici propi i dels altres, “cosificant” fins i tot la natura. Aprenem de la natura sense entrar-hi en contacte i en parlem com un objecte que no té relació amb nosaltres i que descrivim i fragmentem, sense prendre consciència del vincle que tenim amb

ella. Aquesta primacia de la raó instrumental s'evidencia també en el “*prestigio y el aura que rodea a la tecnología*” (Taylor, 2015; 41). Moltes escoles proposen, com a mètode d'innovació, la introducció de dispositius diversos per a treballar i estudiar en detriment del treball manual, més lent però que involucra altres habilitats. Cada vegada es dediquen més hores a la robòtica, al batxillerat són obligatòries les Ciències pel Món Contemporani, i l'increment de les hores dedicades a la tecnologia i la ciència es produeix en detriment de les matèries artístiques i esportives. I així és com les hores de música, dansa, pintura o esport es traslladen a una educació no reglada, extraescolar i infravalorada laboralment. Tampoc se n'escapen les matèries humanístiques, que veuen minvades les seves hores a mida que augmenta el nivell educatiu. Tal i com reflexiona Nuccio Ordine, “*En les últimes dècades les disciplines humanístiques es consideren inútils [...] Per què gastar diners en un àmbit condemnat a no produir beneficis? Per què destinar fons a sabers que no aporten un ràpid i tangible rendiment econòmic?*” (Ordine, 2013; 28). Potser l'art i les humanitats no produeixen aplicacions i beneficis tangibles i ràpids, però ens ajuden a conèixer com a humans, i a mesura que la nostra societat oblida això, desapareix del sistema educatiu.

L'últim, *l'atomització social*. Ens hem desconnectat de les societats a les que pertanyem, s'ha produït un procés de desencantament i desarrelament. La societat lliberal contemporània s'explica en termes individuals, i les institucions educatives tenen com a objectiu el servei en el sentit de que els individus adquireixin la formació que els portarà a assolir la prosperitat i la seguretat, finalitats últimes de la

societat contemporània.

Arribats a aquest punt, cal donar un pas més per a veure si la situació és tant negativa o no. Taylor proposa certes vies per a superar aquest model que també podem trobar presents en el sistema educatiu actual.

D'una banda, planteja la importància d'uns coneixements pre-conceptuals que es troben presents en la interacció entre el subjecte i el món, i que són previs als conceptes que després adquirim. Aquests coneixements són molt treballats en edats primerenques, on l'experimentació és essencial per a assentar les bases pre-conceptuals, però també comença a estar present en l'educació superior d'àmbits professionals. El treball per projectes està agafant força en aquests àmbits en què és imprescindible integrar tots els coneixements per a poder aplicar-los, i s'està potenciant la formació en la que l'alumne passa la meitat del seu temps en una empresa, aprenent a través de la pràctica i el contacte.

D'altra banda, fa referència a la necessitat de superar la fragmentació, proposant un retorn a valors de comunitat. Aquestes idees són presents en el replantejament pedagògic de moltes escoles, que potencien el treball cooperatiu i en les que cada vegada hi ha més activitats d'Aprenentatge i Servei, a través dels quals els alumnes aprenen mentre fan, alhora, un servei a la comunitat. D'aquesta manera es cerca recuperar la importància de la pertinença a la comunitat, així com la identificació de la importància d'un bé comú.

Finalment, cal dir que els propis individus comencen també a provocar canvis. Cada vegada hi ha més demanda d'estudis artístics o de caire social. Caldria estudiar-ho en profunditat, però potser aquest desencant del que parla Taylor està portant a molts individus a altres eleccions que cerquen allunyar-se d'aquest paradigma. El temps ens dirà si en surten reeixits.

En conclusió, si bé és cert que els plantejaments de Taylor son presents en els nostres sistemes educatius, també ho és que hi ha esclatxes que ens indiquen que algunes coses estan canviant, tot i que no podem determinar si els canvis són prou substancials o no. Potser el punt més feble segueix essent el domini de la part científica sobre la part humanística i artística, sobretot en els currículums de l'educació obligatòria i post-obligatòria més acadèmica. Com anar cap a un coneixement més holístic i vinculat amb el món? Probablement el gran canvi no es produirà fins que les estructures de poder no comencin a considerar com a vàlid i indispensable tot allò que ens fa humans, l'aigua en la que nedem.

Bibliografia

Barley, Nigel. 1989. *El antropólogo inocente*. s.l. : Anagrama, 1989.

Camps, Victoria. 2013. Pragmatistas, comunitaristas y republicanos. *Breve Historia de la Ética*. s.l. : RBA Libros, 2013.

Ordine, Nuccio. 2013. *La utilitat de l'inútil*. Barcelona : Quaderns Crema, 2013.

Taylor, Charles. *Imaginarios sociales modernos*. Barcelona : Paidós.

— . **2015.** *La ética de la autenticidad*. Barcelona : Paidós, 2015.

— . La superación de la epistemología. *Argumentos filosóficos*. págs. 19 - 42.

— . **2016.** *Recuperar el realismo*. Barcelona : Rialp, 2016.